

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Кафедра міжнародного приватного права та порівняльного правознавства

СИЛАБУС
навчальної дисципліни
ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО

Рівень вищої освіти – другий (магістерський) рівень

Ступінь вищої освіти – магістр

Галузь знань – 08 «Право»

Спеціальність – 081 «Право»

Статус навчальної дисципліни – обов'язкова

Рік набору – 2021

Харків
2021

Силабус навчальної дисципліни «Порівняльне правознавство» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право». Харків: Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2021. 15 с.

Розробники:

Лук'янов Дмитро Васильович, доктор юридичних наук, доцент;
Гетьман Євген Анатолійович, доктор юридичних наук, професор;
Зінченко Олена Володимирівна, докторка історичних наук, доцентка;
Гиляка Олег Сергійович, кандидат юридичних наук, асистент.

Затверджено на засіданні кафедри Міжнародного приватного права та порівняльного правознавства
(протокол № 13 від 11 червня 2021 р.)

Оновлену редакцію (зі змінами та доповненнями)
затверджено на засіданні кафедри Міжнародного приватного права та порівняльного правознавства
(протокол № 11 від 24 червня 2022 року)

Завідувач кафедри - Лук'янов Дмитро Васильович, доктор юридичних наук, доцент

Дані про викладача

Назва навчальної дисципліни	Порівняльне правознавство
Статус навчальної дисципліни	Обов'язкова
Викладач	Зінченко Олена Володимирівна, доцентка, докторка наук
Контактний телефон	(057)704-89-10
E-mail	o.v.zinchenko@nula.edu.ua
Консультації	відповідно до розробленого графіку індивідуальних консультацій
Онлайн консультації	Zoom, ідентифікатор конференції 3268613261

Анотація навчальної дисципліни

Розглядається теорія порівняльно-правового методу, методологія проведення порівняльно-правових досліджень, загальні принципи та закономірності виникнення, функціонування та розвитку правових систем та сімей сучасності, правова глобалізація у сучасному світі. Аналізується вплив глобалізації, міжнародних та національних правових систем на правову систему України. Розглядаються та аналізуються різновиди правових систем, доктрина та система джерел права романо-германської, англо-американської, релігійної та традиційної правових сімей, особливості їхнього застосування у сучасному світі.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета навчальної дисципліни – надання студентам знань про функціонування та розвиток основних правових систем та їх сімей, місце України на правовій карті світу, формування навичок використання порівняльно-правової методології.

Завдання:

– засвоєння студентами всього кола питань, що стосуються особливостей формування і функціонування основних правничих систем сучасності, особливостей їх джерел права, правосвідомості та правової культури народів світу, практики застосування норм права тощо;

– формування у студентів знань про найбільш важливі спільні та специфічні риси правових сімей світу;

– формування у студентів вмінь аналізу джерел права правничих систем сучасності;

– засвоєння студентами всього кола питань, що стосуються особливостей взаємодії правової системи України з іншими правовими системами світу.

– формування у студентів вмінь проведення порівняльно-правових досліджень;

– формування основних вмінь щодо використання цих знань в подальшій професійній діяльності.

Навчальна дисципліна у структурі освітньо-професійної програми.

Міждисциплінарні зв'язки

Пререквізити: «Теорія права», «Міжнародне право».

Кореквізити: «Публічне право: сучасні доктрини в судовій та правозастосовній практиці».

Постреквізити: «Приватне право: сучасні доктрини в судовій та правозастосовній практиці», «Професійна відповідальність правника», «Державна влада та місцеве самоврядування: теорія і практика».

Очікувані результати навчання здобувача вищої освіти

У результаті засвоєння навчальної дисципліни здобувач вищої освіти має демонструвати такі результати навчання:

РН1. Аналізувати природу і зміст правової глобалізації.

РН2. Аналізувати природу та зміст правової системи, її особливостей та

структури.

РН3. Аналізувати природу та зміст правової сім'ї.

РН4. Демонструвати розуміння характеристики сучасної правової карти світу, її складових елементів.

РН5. Демонструвати здатність проводити аналіз та узагальнення системи джерел романо-германського, англо-американського, релігійного та традиційного права.

РН6. Демонструвати здатність аналізувати наукову літературу та бази даних для проведення порівняльно-правового дослідження.

РН7. Презентувати порівняльно-правове дослідження правової системи, правового інституту, правової норми.

РН8. Дискутувати з проблеми вирішення правового конфлікту, пропонувати варіанти його вирішення на основі порівняльно-правового дослідження.

РН9. Демонструвати розуміння місця правової системи України на правовій карті світу, вміння простежувати вплив на правову систему України міжнародних та національних правових систем.

РН10. Демонструвати розуміння місця правових систем романо-германського, англо-американського, релігійного, традиційного типів на правовій карті світу, простежувати вплив на їхні правові системи міжнародних та інших національних правових систем.

***Види навчальних занять та самостійна робота
для здобувачів вищої освіти денної форми навчання***

№ п/п	Аудиторні заняття (контактні)		Самостійна робота (в годинах)
	Теми лекцій	Теми практичних занять	
1	Правова система України і глобалізація.	Правова система України на правовій карті світу.	13
2	Методологія порівняльного	Методологія порівняльного правознавства.	13

	правознавства.		
3	Доктрина романо-германського права.	Романо-германська правова сім'я та її особливості.	14
4	Система джерел права романо-германської правової сім'ї.	Джерела права романо-германської правової сім'ї.	14
5	Правові системи, що тяжіють до романо-германського типу.	Скандинавське право. Латиноамериканське право.	12
6	Доктрина англо-американського права.	Англо-американська правова сім'я та її особливості.	13
7	Система джерел права англо-американської правової сім'ї.	Джерела англо-американського права.	13
8	Правові системи інших країн англо-американської правової сім'ї.	Правова система США. Правові системи країн Співдружності Націй.	12
9	Доктрина релігійного права, його застосування у сучасному світі.	Мусульманське право. Індуське право. Іудейське право. Канонічне право.	14
10	Особливості традиційних правових систем.	Китайське та японське право. Африканське право.	14

***Види навчальних занять та самостійна робота
для здобувачів вищої освіти заочної форми навчання***

№ п/п	Теми лекцій	Теми практичних занять	Самостійна робота (в годинах)
1	Методологія порівняльного правознавства.	Методологія порівняльного правознавства.	166
2	Доктрина романо-германського права	Доктрина романо-германського права	
3	Доктрина англо-	Доктрина англо-	

	американського права.	американського права.	
4	Доктрина релігійного права, його застосування у сучасному світі.	----	

Самостійна робота студентів

Самостійна робота – вид позааудиторної роботи навчального характеру, яка спрямована на вивчення програмного матеріалу навчального курсу. Під час самостійної роботи студент має самостійно опрацювати конспекти лекцій, рекомендовану літературу, нормативні акти, матеріали емпіричних досліджень до тем, що виносяться на практичні заняття.

Формами самостійної роботи студентів є: доопрацювання матеріалів лекції; робота в інформаційних мережах; наукове повідомлення з вузькоспеціальною проблематикою; підготовка тематичних презентацій; підготовка та публікація наукових статей, тез тощо; розробка схем, таблиць, кросвордів з тем навчальної дисципліни; анотування наукових статей і монографій; здійснення аналізу законодавства правових систем.

Самостійна робота студентів полягає у вивченні додаткової навчальної, наукової літератури, ознайомленні із джерелами права правових систем та правових сімей. Самостійна робота призначена для поглиблення знань студентів із тем, що передбачені навчальною дисципліною.

Навчально-методичне та інформаційне забезпечення навчальної дисципліни

Нормативно-правові акти

1. Австрийская Республика. Конституция и законодательные акты. Москва: Прогресс, 1985. 429 с.

2. Закон об уголовном праве Израиля. Постатейный перевод с иврита на русский язык, автор перевода – судья Марат Дорфман, издание второе переработанное и дополненное 2010 г. Тель-Авив, 2010. 261 с.
3. Единообразный торговый кодекс США / Пер. с англ. Москва: Прогресс, 1969. 431 с.
4. Испания. Конституция и законодательные акты. Москва: Прогресс, 1982. 352 с.
5. Италия. Конституция и законодательные акты. Москва: Прогресс, 1988. 392 с.
6. Кодекс канонического права. М.: Институт философии, теологии и истории св. Фомы, 2007. 624 с.
7. Конституции государств Европы. В 3-х т. / Под. общ. ред. Л. А. Окунькова. Т. 1. 818 с. Т. 2. 838 с. Т. 3. 790 с. Москва: Норма, 2001.
8. Китайская Народная Республика. Конституция и законодательные акты. Москва: Прогресс, 1984. 470 с.
9. Конституции буржуазных государств. Москва: Юр. лит., 1982. 408 с.
10. Конституции буржуазных государств Европы. Москва: Ин. лит., 1957. 1142 с.
11. Конституции и законодательные акты Французской Республики. Москва: Юр. лит., 1958. 527 с.
12. Конституція Бразилії [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://mykpzs.ru/konstituciya-brazilii-1988-russkij-tekst/>.
13. Мексиканские соединенные штаты. Конституция и законодательные акты / Под ред. О.А.Жидкова. Москва: Прогресс, 1986. 480 с.
14. Соединенные Штаты Америки. Конституция и законодательные акты. Москва: Прогресс Универс, 1993. 767 с.
15. Уголовный кодекс Индии. Москва: Ин. лит., 1958. 240 с.
16. Уголовно-процессуальный кодекс Индии. Москва: Ин. лит., 1959. 656 с.

17. Швеція. Конституція и законодательные акты. Москва: Прогресс, 1983. 360 с.

18. ФРГ. Конституція и законодательные акты. Москва: Прогресс, 1991. 472 с.

19. Французская Республика. Конституція и законодательные акты. Москва: Прогресс, 1989. 448 с.

20. Свобода релігії. Рішення Верховного Суду США: Пер. з англ. Н. Комарової, ред. пер. В. Речицький / Під ред. Морін Гаррісон і Стіва Гілберта. Київ: Оптіма, 2005. 256 с.

21. Конституции государств Африки. В 3-х т. Т. 2. Москва: Прогресс, 1966. 583 с.

Література

Основна література

1. Порівняльне правознавство у таблицях: навч. посібник. Видання 4-те, змінене та доповнене / Петришин О.В., Зінченко О.В., Лук'янов Д.В. Харків: Право, 2021. 164 с.

2. Порівняльне правознавство. підручник / С.П.Погребняк, Д.В.Лук'янов, І.О.Биля-Сабадаш та ін.; за ред. О.В. Петришина. Харків: Право, 2012. 272 с.

3. Порівняльне правознавство: хрестоматія для юрид. вищ. навч. закл. і ф-тів: навч. посіб. Видання друге, змінене / уклад.: О.В.Петришин, О.В.Зінченко, Д.В.Лук'янов. Харків: Право, 2019. 1024 с.

4. Правова карта сучасного світу: навч. посібник для студентів-магістрів юрид. вищих навч. закладів і факультетів / Петришин О.В., Зінченко О.В. Харків: Право, 2018. 508 с.

5. Порівняльне правознавство: тести з навч. дисципліни / Уклад.: Зінченко О.В., Лук'янов Д.В., Петришин О.В.; за заг. ред. акад. О.В. Петришина. Харків: «Цифра Принт», 2013. 70 с.

6. Порівняльне правознавство: навч.-методичний посібник з навч. дисципліни / Уклад.: Лук'янов Д.В., Гетьман Є.А, Гиляка О.С., Зінченко О.В.. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого, 2021. 53 с.

7. Бехруз Х. Ісламське право. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права* / редкол.: О.В.Петришин (голова) та ін.; Нац. акад. прав. Наук України; Ін-т держави і права ім. В.М Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 198-205.

8. Дамірлі М.А. Методологія порівняльно-правових досліджень. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права* / редкол.: О.В.Петришин (голова) та ін.; Нац. акад. прав. Наук України; Ін-т держави і права ім. В.М Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 272-279.

9. Зінченко О.В. Англо-американська правова сім'я. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права* / редкол.: О.В.Петришин (голова) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В.М Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 12-19.

10. Зінченко О.В. Романо-германська правова сім'я. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права* / редкол.: О.В.Петришин (голова) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В.М Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 679-686.

11. Зінченко О.В. Традиційна правова сім'я. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права* / редкол.: О.В.Петришин (голова) та ін.; Нац. акад. прав. Наук України; Ін-т держави і права ім. В.М Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 789-795.

12. Зінченко О.В. Успадкування за звичаєвим правом африканських держав (на прикладі Кенії, Свазіленду і Танзанії). *Вісник Академії правових наук України: Збірник наукових праць*. Харків: Право, 2013. № 1 (72). С. 80-89.

13. Зінченко О.В. Конституції Замбії та Північної Нігерії про статус палат вождів у законодавчих установах (порівняльний аналіз). *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. Збірник наукових праць*. Харків: Право, 2015. Вип. 2 (25). С. 169-177.

14. Зінченко О.В. Конституції скандинавських країн: порівняльний аналіз. *Вісник національної академії правових наук України: зб. наук. пр.* 2017. № 1 (88). С. 58-68.

15. Лук'янов Д.В. Індуське право. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права* / редкол.: О.В.Петришин (голова) та ін.; Нац. акад. прав. Наук України; Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 174-180.

16. Лук'янов Д.В. Канонічне право. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права* / редкол.: О.В.Петришин (голова) та ін.; Нац. акад. прав. Наук України; Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 212-217.

17. Лук'янов Д.В. Іудейське (єврейське) право. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права* / редкол.: О.В.Петришин (голова) та ін.; Нац. акад. прав. Наук України; Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 206-211.

18. Лук'янов Д.В. Наднаціональна правова система. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права* / редкол.: О.В.Петришин (голова) та ін.; Нац. акад. прав. Наук України; Ін-т держави і

права ім. В.М.Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 308-310.

19. Лук'янов Д.В. Релігійні правові системи в сучасному світі: монографія. Харків: Право, 2015. 352 с.

20. Лук'янов Д.В. Релігійна правова сім'я. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права* / редкол.: О.В.Петришин (голова) та ін.; Нац. акад. прав. Наук України; Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 659-661.

21. Смородинський В.С. Мішані правові системи. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права* / редкол.: О.В.Петришин (голова) та ін.; Нац. акад. прав. Наук України; Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 298-301.

Додаткова література

1. Бехруз, Хашматулла. Порівняльне правознавство. Одеса: Фенікс, 2009. 464 с.

2. Давид, Р. Основные правовые системы современности. Москва: Международ. отношения, 1996. 400 с.

3. Кох, Х. Международное частное право и сравнительное правоведение. Москва: Международ. отношения, 2001. 480 с.

4. Леже, Р. Великие правовые системы современности: сравнительно-правовой поход. Москва: Волтерс Клувер, 2009. 584 с.

5. Марченко, М. Н. Курс сравнительного правоведения. Москва: Городец-издат, 2002. 1068 с.

6. Порівняльне правознавство (теоретико-правове дослідження). / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ: Фенікс, 2007. 400 с.

7. Порівняльне правознавство у системі юридичних наук: проблеми методології. / О. В. Кресін [та ін.]; ред. Ю. С. Шемшученко. Київ, 2006. 256 с.

8. Правові системи сучасності: навч. посібник для магістрів права / Відп. Редактор Ю.С.Шемчушенко. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2012. 492 с.

9. Правовые системы стран мира. Энциклопедический справочник / отв. ред. А. Я. Сухарев. Москва: Норма, 2000. 840 с.

10. Правовые системы стран мира. Энциклопедический справочник / отв. ред. А. Я. Сухарев. Москва: Норма, 2000. 840 с.

11. Тихомиров, Ю. А. Курс сравнительного правоведения. Москва: Норма, 1996. 432 с.

12. Цвайгерт, К. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права: в 2 т. Москва: Междунар. отношения, 2000. Т. 1: Основы. 480 с.

Интернет-ресурси:

The Avalon Projekt – Documents in Law, History and Diplomacy. Yale Law School. Lillian Goldman Law Library in memory of Sol Goldman. URL: <http://avalon.law.yale.edu>.

Офіційний сайт Співдружності Націй. URL: www.thecommonwealth.org.

Конституції держав (країн) світу. Інтернет-бібліотека конституцій Романа Пашкова. URL: <http://worldconstitutions.ru>.

Проект «AVALON». История государства и права США. Русская версия проекта Йельской школы права Йельского университета США. [Електронний ресурс]. URL: <http://avalon.law.yale.edu>.

Електронна єврейська енциклопедія [Електронний ресурс]. URL: <http://www.eleven.co.il>.

СЕНМК

Стандартизований електронний навчально-методичний комплекс кафедри міжнародного приватного права та порівняльного правознавства. URL: <https://library.nlu.edu.ua/senmk/item/207-porivnialne-pravoznavstvo.html>

Вимоги викладача

Здобувачі вищої освіти *повинні*: регулярно відвідувати лекції й практичні заняття; систематично та активно працювати на них; переконливо наводити аргументацію при розв'язанні завдань; якісно виконувати письмові й практичні завдання, контрольні та самостійні роботи тощо. Практичні заняття, пропущені за поважних причин, можуть бути відпрацьовані за попереднім узгодженням із викладачем.

Здобувачам вищої освіти *рекомендується*: брати участь в наукових конференціях, конкурсах наукових праць, роботі наукового гуртка кафедри, готувати тези наукових доповідей тощо.

Обов'язкова вимога – дотримання здобувачами вищої освіти норм «Кодексу академічної етики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого» (https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/02/kodeks_academichnoyi_etyky.pdf)

Під час аудиторних занять дозволяється використовувати гаджети тільки у навчальних цілях (наприклад, для перегляду презентацій лекції). Дозволяється користуватися ноутбуками і планшетами для ведення конспектів лекцій та відстеження потрібної інформації.

Контрольні заходи дисципліни

Формами контролю знань студентів є поточний та підсумковий контроль.

Поточний контроль знань студентів включає:

– контроль якості засвоєння студентами програмного матеріалу навчальної дисципліни на практичних заняттях із застосуванням таких засобів: усне, письмове або експрес-опитування, вирішення практичних завдань, участь у розробці кейсу, підготовка презентації, есе, реферату тощо. Поточний контроль має на меті перевірку рівня підготовки студента у вивченні поточного матеріалу. У ході практичного заняття студент може отримати оцінку за чотирибальною шкалою (0, 1, 2, 3, 4);

– контроль якості засвоєння студентами програмного матеріалу навчальної дисципліни, що проводиться наприкінці модулів у формі колоквиумів.

Однією із форм самостійної роботи студентів є підготовка індивідуальної письмової роботи (реферат, есе тощо). Максимальна кількість балів за результатами захисту підсумкової письмової роботи – 10 балів.

Формою підсумкового контролю знань здобувачів вищої освіти з навчальної дисципліни є іспит, який оцінюється сумарно за 100-бальною системою (поточний контроль 0-40 балів, відповідь під час іспиту 0-60 балів, сумарно 0-100 балів). Мінімальна кількість балів для отримання допуску до складання іспиту – 20 балів. Максимальна кількість балів за результатами роботи за семестр для допуску до складання іспиту – 40 балів. Кількість балів, яку студент може отримати під час відповіді на іспиті, становить 0-60 балів.

Шкала підсумкового педагогічного контролю

Оцінка за шкалою ECTS	Визначення	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за 100- бальною шкалою, що використовується в НЮУ
A	Відмінно – відмінне виконання, лише з незначною кількістю помилок	5	90 – 100
B	Дуже добре – вище середнього рівня з кількома помилками	4	80 – 89
C	Добре – у цілому правильна робота з певною кількістю незначних помилок		75 – 79
D	Задовільно – непогано, але зі значною кількістю недоліків	3	70 – 74
E	Достатньо – виконання задовольняє		

	мінімальні критерії		60 – 69
FX	Незадовільно – потрібно попрацювати перед тим, як перескладати	2	35 – 59
F	Незадовільно – необхідна серйозна подальша робота, обов’язковий повторний курс		0 – 34